

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
(ΕΤ.ΑΓΡ.Ο)

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΑΥΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

6^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Θεσσαλονίκη 24-25 Νοεμβρίου 2000

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΑΤΤΑΣ - ΚΩΝ/ΝΟΣ Δ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ: ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
(ΕΤ.ΑΓΡ.Ο.)

ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ: - ΤΟΜΕΑΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ Α.Π.Θ.
- ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Γ.Π.Α.
- ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
- ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ
- ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΕΩΡΓΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ &
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
- ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
- Α.Τ.Ε.
- ΓΕΩΤ.Ε.Ε.

Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ
ΑΘ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

Η δημιουργία των επίλεκτων αγορών ως μοχλού αγροτικής ανάπτυξης

Α. Καζακόπουλος¹, Σ. Κλωνάρης¹, Α. Κουτσούρης¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Έχει διαπιστωθεί ότι οι δραστηριότητες γύρω από τις επίλεκτες αγορές έχουν άμεσες θετικές επιδράσεις στη διαδικασία της αγροτικής ανάπτυξης, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες και μορφές απασχόλησης, ενθαρρύνοντας την επιχειρηματικότητα και ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή των εν λόγω περιοχών. Στην παρούσα εργασία διερευνάται η διαδικασία δημιουργίας επίλεκτων αγορών και συγκεκριμένα η περίπτωση της δημιουργίας του Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα, Ν. Καρδίτσας.

Λέξεις κλειδιά:

Επίλεκτες Αγορές, Οικονομία των Συμβάσεων, Σύμφωνο Ποιότητας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συζήτηση αναφορικά με το ρόλο των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης και των επιπτώσεών τους στις αναδιαρθρωτικές τάσεις του αγροτικού χώρου είναι ιδιαίτερα επίκαιρη. Οι θεωρίες της ρύθμισης (Παπαδόπουλος, 1999) με τις συνακόλουθες θέσεις για "ευέλικτη συσώρευση" (Harvey, 1989) αντανακλούν τις ριζικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στο χώρο της εργασίας και των παραγωγικών συστημάτων ως απόρροια των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης και των νέων, ευέλικτων μορφών τεχνολογίας και οργάνωσης. Στο πλαίσιο αυτό σημειώνεται μια μετατόπιση από το παραδοσιακό μοντέλο παραγωγής μαζικής κατανάλωσης προς ευέλικτες μορφές εξειδίκευσης της κατανάλωσης με κύριο χαρακτηριστικό τη διαφοροποίηση των προϊόντων/ υπηρεσιών και βαρύνουσας σημασίας παράμετρο την ποιότητα-ασφάλεια.

Οι διάρθρωτικές όμως αλλαγές που επιχειρήθηκαν μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 στη βάση της μονοτομεακής ή κλαδικής έμφασης του εκσυγχρονιστικού παραδείγματος περιόρισε τις όποιες δυνατότητες ευρύτερων διαρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία των αγροτικών περιοχών και τη στροφή προς εναλλακτικές ή συμπληρωματικές της γεωρ-

1. Τομέας Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Γ.Π.Α.

γικής μορφές απασχόλησης. Έτσι, η ιδιαιτερότητα του χαρακτήρα και της φυσιογνωμίας των διάφορων αγροτικών περιοχών μάλλον αγνοήθηκε από την προβληματική της αναπτυξιακής διαδικασίας².

Σταδιακά όμως η αντίληψη αυτή μεταβάλλεται. Παράγοντες που διαμορφώνουν και προσδίδουν μια εικόνα μοναδικότητας στις αγροτικές περιοχές, όπως και το αυξανόμενο ενδιαφέρον από πλευράς καταναλωτών προς τις κάθε είδους δυνατότητες και διευκολύνσεις άμεσης επαφής με τη φύση, μπορεί να θεωρηθούν ως δυναμικά πλεονεκτήματα ανάληψης μιας ποικιλίας αναπτυξιακών πρωτοβουλιών.

Οι συνθήκες αυτές φαίνεται ότι έχουν δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για οικονομικές δραστηριότητες σχετικές με την αξιοποίηση του τοπικού πλούτου (φυσικού και πολιτισμικού), καθώς και των κοινωνικών εμπειριών και γνώσεων, και τη δημιουργία μικρών, επίλεκτων αγορών, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπως η μικρής κλίμακας μεσογειακή γεωργία που υστερεί, με όρους ανταγωνιστικότητας, έναντι της γεωργίας άλλων χωρών. Στρατηγικές, που επικεντρώνονται στην ποιότητα και την ανάπτυξη της αγοράς, αποτελούν κάτω από τις σημερινές συνθήκες μια επιθυμητή εναλλακτική προοπτική συγκριτικά με το προηγούμενο μοντέλο της αύξησης του όγκου της παραγωγής και της συσσώρευσης προβλημάτων (υπερπαραγωγή, στάσιμα γεωργικά εισοδήματα, αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις).

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η προσπάθεια δημιουργίας μίας επίλεκτης αγοράς μέσω των διαδικασιών συγκρότησης του Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας στην περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα του Ν. Καρδίτσας.

2. ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΑΓΟΡΕΣ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Ορισμός

Η ανάπτυξη επίλεκτων αγορών είναι μία από τις λίγες στρατηγικές που διαθέτουν οι οικονομίες μικρής κλίμακας που δεν μπορούν να επωφεληθούν των πλεονεκτημάτων της μαζικής παραγωγής τυποποιημένων προϊόντων (KarabatsouPachaki,1994). Σύμφωνα με την Καραμπάτσου Παχάκη (1996) "...η ανάπτυξη επίλεκτων αγορών αφορά την προσπάθεια δημιουργίας αγορών για τοπικά προϊόντα, ειδικές υπηρεσίες ή τοπικούς πόρους και ιδιαιτερότητες τόσο στο τοπικό όσο και σε υπερτοπικό επίπεδο. [Επικεντρώνουμε] ...στην ανάπτυξη της αγοράς ως μέσου για τη διεύρυνση της τοπικής παραγωγικής βάσης και για την ανάπτυξη της τοπικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας".

2. Μάρτυρες αυτής της εξέλιξης αποτελούν τόσο η βαθμιαία εξαφάνιση πολλών τοπικών προϊόντων καθώς και ενός θησαυρού τοπικών γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για την παραγωγή τους, όσο και οι αναξιοποίητοι φυσικοί πόροι μαζί με την απουσία παρεμβάσεων για τη διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (OECD, 1995).

Κάτω από συνθήκες παραγωγής ενός προϊόντος ΠΟΠ ή προσφοράς μιας εξειδικευμένης ποιοτικά υπηρεσίας, διάφοροι λόγοι και ενδιαφέροντα ωθούν τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις στην ανάπτυξη διάφορων μορφών συνεργασίας πάνω σε δραστηριότητες συμπληρωματικού χαρακτήρα (Barjolle, D., J.M. Chappuis and B. Sylvander, 1998). Η συνεργασία αυτή συνήθως παίρνει τη μορφή ενός δικτύου με την έννοια ότι συγκροτείται από ένα σύνολο συλλογικών και παραγωγικών φορέων που συνεργιστικά αποβλέπουν στην παραγωγή, μεταποίηση, διανομή και διάθεση ενός προϊόντος, όπως επίσης και στη διαχείριση των σχέσεών τους με τον υπόλοιπο κόσμο (Vallerand, 1999). Η ροπή αυτή για συνεργασία μεταξύ μιας πλειάδας διαφορετικού χαρακτήρα φορέων επιχειρήσεων και της δυνατότητας διαμόρφωσης κοινών στόχων και εξυπηρέτησής τους μέσα από συνολικές ενέργειες, έχει αποτελέσει το αντικείμενο της *οικονομίας των συμβάσεων*.

2.2 Οικονομία των συμβάσεων

Η ανάπτυξη επίλεκτων αγορών στις αγροτικές περιοχές αποτελεί ένα συνταίριασμα θεωρητικών προσεγγίσεων τόσο της οικονομικής θεωρίας και του μάρκετινγκ, όσο και κοινωνικοοικονομικών προσεγγίσεων που αφορούν στη συλλογικότητα των αποφάσεων, οι οποίες δεσμεύουν τις κοινές δράσεις των κοινωνικών υποκειμένων. Έννοιες, όπως *διαφοροποίηση προϊόντος* και *τμηματοποίηση αγοράς* από οικονομική άποψη και *οικονομία των συμβάσεων* από κοινωνικοοικονομική άποψη, έχουν συχνά χρησιμοποιηθεί ως πλαίσιο για τη θεώρηση και την ανάπτυξη τέτοιων αγορών.

Από οικονομική άποψη, *διαφοροποίηση προϊόντος* και *τμηματοποίηση αγοράς* είναι έννοιες και στρατηγικές που ακολουθούνται από τις επιχειρήσεις για τη διείσδυση των προϊόντων τους στην αγορά ή τη δημιουργία νέων αγορών. Το συγκριτικό πλεονέκτημα είναι το αφετηριακό σημείο που εκμεταλλεύεται μια επιχείρηση για να διαφοροποιήσει το προϊόν της, δημιουργώντας κατ' αυτό τον τρόπο ένα μερίδιο στην αγορά. Σύμφωνα με το Porter (1985), "...το συγκριτικό πλεονέκτημα απορρέει από ένα σύνολο διακεκριμένων δραστηριοτήτων που μια επιχείρηση εκτελεί στις διαδικασίες σχεδιασμού, παραγωγής, εμπορίας, παράδοσης και στήριξης του προϊόντος της". Μια στρατηγική διαφοροποίησης του προϊόντος είναι η βελτίωση της ποιότητας σε τέτοιο επίπεδο, ώστε το νέο προϊόν να μην είναι απλά καλύτερο αλλά ποιοτικά διαφορετικό από άλλα προϊόντα που συνδέονται στενά με αυτό. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται το συνδυασμό πολλών παραγόντων, όπως ανώτερο εκλεπτυσμένο σχεδιασμό και στυλ μαζί με μεγαλύτερη αξιοπιστία και ανθεκτικότητα.

Από την άλλη, η οικονομία των συμβάσεων είναι μια επικεντρωμένη στο προϊόν θεωρία της οργάνωσης της παραγωγής. Το προϊόν θεωρείται ως ο κρίσιμος στρατηγικός χώρος της οικονομίας, γιατί οι πιθανοί τύποι προϊόντων προσδιορίζονται τόσο από συμβάσεις όσο και από τους κατασκευαστές και τις χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες. Σύμφωνα με τους Salais και Storper (1992, 1701) ως συμβάσεις ορίζονται "οι πρακτικές, ρουτίνες, συμφωνίες, καθώς και οι συνδεδεμένες άτυπες ή θεσμισμένες μορφές οι οποίες δεσμεύουν κοινά τις δράσεις δια μέσου κοινών προσδοκιών".

Κατά τη συγκεκριμένη προσέγγιση η δράση, χαρακτηριζόμενη από ιδιαιτερότητα και συλλογικότητα³, συνδέεται με την αβεβαιότητα⁴. Άρα, "οι συμβάσεις αναδύονται ταυτόχρονα ως αποκρίσεις και ως ορισμοί της αβεβαιότητας" (Storper, 1998).

Κατά συνέπεια, οι κανόνες και οι θεσμοί αφορούν σε αναδυόμενες ιδιότητες της κοινωνικής ζωής. Οι κανόνες αναδύονται στο πλαίσιο του συντονισμού των υποκειμένων και οι οργανώσεις θεσμοί προσομοιάζουν σε δίκτυα. Το κύριο περιεχόμενο των τελευταίων είναι οι πρακτικές, οι οποίες διαδίδονται και ερμηνεύονται διαμέσου των συμβάσεων. Άρα, η έννοια της συλλογικής μάθησης είναι κεντρική στην προσέγγιση των συμβάσεων. "... η συλλογική μάθηση είναι μόνιμα συνδεδεμένη με τη διαδικασία συντονισμού διαμέσου κανόνων και οργανώσεων ... χωρίς αυτήν ... δε θα υπήρχαν ούτε κανόνες ούτε οργανώσεις" (Wilkinson, 1997, p. 234).

Επιπλέον, κεντρική έννοια της προσέγγισης των συμβάσεων είναι η ποιότητα. Από τη μια, η τρέχουσα οικονομική δυναμική βασίζεται στην πιστοποίηση του προϊόντος. Οι αγορές μπορούν να λειτουργήσουν μόνο στη βάση ενός πρότερου ορισμού της ποιότητας των προϊόντων που ανταλλάσσονται. Από την άλλη, η ποιότητα του προϊόντος ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της αξιολόγησης των παραγωγών και των οργανισμών που το προσυπογράφουν. Ένας τέτοιος ποιοτικός έλεγχος είναι εγγυημένος κύρια διαμέσου της εδραίωσης δικτυακών διακανονισμών και της ανάπτυξης σχέσεων στη βάση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης (ο.π., 301 - 303).

2.3 Στάδια ανάπτυξης επιλεκτικών αγορών

Η διαδικασία δημιουργίας, και διατήρησης μιας επιλεκτικής αγοράς μπορεί να θεωρηθεί ως μια "βήμα προς βήμα" διαδικασία, όπως αυτά περιγράφονται στη συνέχεια.

1. Αποτίμηση των διαθέσιμων πόρων

Πρόκειται για τον εντοπισμό και την αποτίμηση των κάθε μορφής πόρων, την εκτίμηση της δυνατότητας ανάπτυξής τους και τη διαμόρφωση στρατηγικής διαφοροποίησής τους για την εξασφάλιση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην αγορά. Ο σχεδιασμός οφείλει να προνοεί για τις μακροπρόθεσμες προοπτικές πραγματοποίησης των οικονομικών δυνατοτήτων, ενώ προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων.

3. Η ιδιαιτερότητα συνδέεται με την κατάσταση του υποκειμένου, η οποία καθορίζεται από το προϊόν ή την υπηρεσία που το υποκείμενο προσπαθεί να παράγει. Η συλλογικότητα συνδέεται με τη διαπίστωση ότι οι περισσότερες δράσεις μπορεί να είναι αποτελεσματικές τότε, όταν το τι πράττει ένα υποκείμενο/συνδέεται με αμοιβαία συμβατές πράξεις άλλων υποκειμένων από τα οποία εξαρτάται. Για τον ισχυρισμό ότι στο μεγαλύτερο μέρος η συμπεριφορά (συμπεριλαμβανόμενης της οικονομικής) είναι στενά ενσωματωμένη σε δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων και για το ρόλο αυτών των σχέσεων και των δομών (ή δικτύων) τέτοιων σχέσεων στη γένεση εμπιστοσύνης και την αποθάρρυνση της αδικοπραγίας (*embeddedness argument*) βλ. Granovetter (1985).
4. Αβεβαιότητα, με την έννοια ότι ο οποιοσδήποτε δεν μπορεί να γνωρίζει επακριβώς τι θα πράξουν οι άλλοι από τους οποίους εξαρτάται.

2. Ανεύρεση και θεμελίωση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος

Στη συνέχεια, ως κρίσιμοι παράγοντες για τη δημιουργία μιας επιλεκτικής αγοράς αναφέρονται η πρωτοβουλία, η εταιρικότητα και η επιχειρηματικότητα. Οι πρωτοβουλίες διαδραματίζουν έναν κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος σε μια επιλεκτική αγορά και συχνά συνδέονται με την παρουσία ικανής τοπικής ηγεσίας. Η συνεργασία μεταξύ τοπικών παραγόντων (ατομικού ή συλλογικού χαρακτήρα) συγκροτεί την εταιρικότητα. Τα πετυχημένα εταιρικά σχήματα εξασφαλίζουν τη μέγιστη δυνατή χρήση των τοπικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού, τη δημιουργία δικτύων πληροφόρησης και τελικά τη δυνατότητα επέκτασης⁵ (επιχειρηματικότητα).

3. Κανονιστικό πλαίσιο

Οι αλληλοσυγκρουόμενοι κανόνες που ρυθμίζουν τη σχέση χρήσεων γης και περιβάλλοντος συνιστούν ένα πολύ σοβαρό εμπόδιο για την ανάπτυξη μιας ευέλικτης αγοράς⁶, ιδιαίτερα όταν αυτή προσανατολίζεται σε αγροτουριστικές δραστηριότητες. Παράλληλα, μέσα από ένα κανονιστικό πλαίσιο πρέπει να καθιερωθούν συστήματα προστασίας των προϊόντων που ταυτίζονται με ένα συγκεκριμένο χώρο⁷.

4. Συνδέσεις/Αναφορές με το χώρο

Μια αξιοσημείωτη και ολοένα και περισσότερο κοινή στρατηγική για την εμπορία αγαθών και υπηρεσιών επιλεκτων αγορών είναι η σύνδεσή τους με τοπικές εικόνες/ σύμβολα⁸, δηλ. η προώθηση και αναγνώριση σε εθνικό επίπεδο μιας επωνυμίας. Σε αυτή την περίπτωση οι τοπικές ή περιφερειακές ταυτότητες δεν προάγουν μόνο την αξία του συγκεκριμένου προϊόντος, αλλά ενισχύουν συνεργιστικά και την παρουσία και άλλων προϊόντων/ υπηρεσιών σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.

5. Οργανωτική δομή, τεχνική και οικονομική βοήθεια

Η οργανωτική δομή εστιάζεται στα κοινά ενδιαφέροντα κατά την ανάπτυξη των επιλεκτων αγορών⁹. Ένα επιπλέον βασικό εμπόδιο στην ανάπτυξη των επιλεκτων αγορών είναι

5. Δυστυχώς, τέτοια ποιοτικά χαρακτηριστικά συχνά απουσιάζουν από ένα σημαντικό τμήμα του αγροτικού πληθυσμού.
6. Η επανεκτίμηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της περιοχής οδηγεί στην ενεργοποίηση νέων ρυθμιστικών παρεμβάσεων που αφορούν στο περιβάλλον και την προστασία των φυσικών πόρων και τελικά τις χρήσεις γης.
7. Κατά την πρόσφατη περίοδο η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει εκδώσει οδηγίες για τα προϊόντα ονομασίας προέλευσης και γεωγραφικής ένδειξης (Κ. 2081/92). Μια παρόμοια σήμανση από μόνη της δεν μπορεί να δημιουργήσει νησίδες αγοράς, αποτελεί όμως μια μορφή προστασίας στην προσπάθεια των παραγωγών να επενδύσουν στην ποιότητα ή τη μοναδικότητα των προϊόντων τους και στην απόκτηση της ταυτότητας που μερικές αγροτικές περιοχές επιχειρούν να διασφαλίσουν.
8. Όπως συγκεκριμένοι χώροι και τοπία, πολιτισμικές παραδόσεις, ιστορικά μνημεία κλπ.
9. Διάφορες οργανωτικές δομές είναι γνωστές, όπως σύλλογοι, συνεταιρισμοί ή τοπικές ομάδες παραγωγών κλπ.

η έλλειψη τεχνικής και / ή οικονομικής βοήθειας προς τον αγροτικό πληθυσμό. Παρότι, κατά περίπτωση, διάφορες μορφές οικονομικής και τεχνικής στήριξης είναι διαθέσιμες από ποικιλία κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, αυτές συχνά αγνοούνται από τους άμεσα ενδιαφερόμενους. Γι' αυτό, μια πολιτική ανάπτυξης επιλεκτων αγορών διαμορφώνεται καλύτερα στο ενδιάμεσο επίπεδο των τοπικών αναπτυξιακών φορέων. Στο βαθμό στον οποίο αυτοί οι φορείς διαθέτουν ικανά στελέχη, είναι οι πλέον κατάλληλοι για το συνδυασμό νέων ιδεών με τη γνώση των τοπικών συνθηκών, της νοοτροπίας και του τρόπου σκέψης του αγροτικού πληθυσμού. Κατά συνέπεια, θα είναι και σε θέση να επιλέξουν εκείνους τους τρόπους δράσης που έχουν και τις καλύτερες προοπτικές επιτυχίας.

6. Ανάπτυξη των λειτουργιών της αγοράς

Για την ανάπτυξη και διατήρηση μιας επιλεκτικής αγοράς, ιδιαίτερη φροντίδα πρέπει να δοθεί σε ορισμένες λειτουργίες εμπορίας¹⁰. Σε πολλές βέβαια περιπτώσεις, η γεωγραφική απομόνωση των αγροτικών περιοχών αυξάνει το κόστος πληροφόρησης και τα μεταφορικά κόστη και μπλοκάρει την ανάπτυξη επιλεκτων αγαθών, ακόμη και στην περίπτωση που οι τοπικοί πόροι θα έκαναν μια επιχείρηση οικονομικά βιώσιμη.

7. Επαναξιολόγηση

Πολλοί λόγοι επιβάλλουν τη συνεχή αξιολόγηση μιας επιλεκτικής αγοράς. Η εκτίμηση της προόδου που επιτελείται, η αποτίμηση των αλλαγών στη ζήτηση και την καταναλωτική συμπεριφορά αποτελούν ένα δείγμα. Η επαναξιολόγηση του προγράμματος δημιουργίας μιας επιλεκτικής αγοράς συμβάλλει επίσης στη διατήρηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

3. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Η συγκεκριμένη περιοχή αναφοράς είναι η ορεινή περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα στο Ν. Καρδίτσα. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη περιοχή έγκειται στο γεγονός ότι αφενός χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και αφετέρου ότι κατά την τελευταία 5ετία παρατηρείται μια ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του '80 ο αγροτικός τουρισμός έχει εντοπιστεί ως μία στρατηγική επιβίωσης των αγροτικών νοικοκυριών ή ως "η ατμομηχανή που θα σύρει το τρένο της ανάπτυξης" στην περιοχή της Λ. Πλαστήρα. Η φθίνουσα πορεία της περιοχής θεωρείται ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί διαμέσου της δημιουργίας εναλλακτικών πηγών εισοδήματος (τουρισμός) και μίας αγοράς για τα τοπικά προϊόντα δημιουργώντας έτσι προϋποθέσεις για τη συγκράτηση των κατοίκων στην περιοχή.

10. Όπως, για παράδειγμα, η διαφήμιση, η πληροφόρηση, η επικοινωνία και η ανάπτυξη μεταφορικών δικτύων.

Για τους παραπάνω λόγους, αναλήφθηκε μια σειρά πρωτοβουλιών, όπως η κατασκευή κοινοτικών ξενώνων, η ανάδειξη και διαφήμιση της φυσικής ομορφιάς της περιοχής (LIFE και ΕΠΠΕΡ), επενδύσεις υποδομής (ΜΟΠ και ΠΕΠ) και στη συνέχεια ιδιωτικές επενδύσεις διαμέσου της Κ.Π. LEADER II κλπ. Όλες αυτές οι ενέργειες όμως βασίστηκαν σε μία μάλλον ρηχή αντίληψη της κατάστασης στην περιοχή. Μία μελέτη¹¹ έδωσε την ευκαιρία στην τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία (ΑΝ.ΚΑ) να διερευνήσει σε βάθος την κατάσταση με σκοπό την ανάληψη κατάλληλων δράσεων. Οι ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν από την τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία μπορεί χαρακτηριστικά να περιγραφούν ως εξής:

Στάδιο 1. Διάγνωση

Σύμφωνα και με τη γενική δομή της μελέτης, καταρχάς πραγματοποιήθηκε μία διαγνωστική μελέτη της περιοχής¹². Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η έρευνα επικεντρώθηκε στους κτηνοτρόφους, μέσα σε ένα ολιστικό πλαίσιο δράσης - έρευνας¹³, διερευνήθηκαν οι απόψεις όλων των επαγγελματιών της περιοχής. Τα αποτελέσματα αυτής της φάσης αποκάλυψαν ότι ανεξάρτητα από την επιφανειακή (λόγω της ανάπτυξης του τουρισμού) ευημερία, υπάρχει, ιδιαίτερα μάλιστα από τους κτηνοτρόφους που αποτελούν και την πλειοψηφία των μόνιμων κατοίκων της περιοχής, ένα αίσθημα επερχόμενης κρίσης, καθόσον η ολοένα αυξανόμενη ροή τουριστών ουσιαστικά δε συνεισφέρει στην επιβίωση-αναπαραγωγή των τοπικών κοινωνιών.

Στάδιο 2. Η Οργάνωση των επιχειρηματιών τουρισμού.

Στη βάση των αναζητήσεων της τοπικής Αναπτυξιακής Εταιρείας¹⁴ κρίθηκε αναγκαίο να αναληφθεί μια προσπάθεια διαλόγου όλων των ενδιαφερόμενων, ώστε να συζητηθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Το πρώτο στάδιο στη διαδικασία αυτή αναφέρεται στην αναγνώριση τέτοιων ιδιαίτερων ομάδων ενδιαφερόντων (παραγωγοί, χειροτέχνες, διαχειριστές τουριστικών καταλυμάτων κλπ). Λόγω τόσο της αναπτυξιακής στρατηγικής που έχει εφαρμοστεί στην περιοχή όσο και των αποτελεσμάτων της έρευνας, που πιστοποίησαν τη σημασία τους, ως κρίσιμης σημασίας ομάδα κρίθηκε αυτή των επιχειρηματιών που εμπλέκονται στον τουρισμό.

Έτσι, στο πλαίσιο της μελέτης οργανώθηκε από την τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία μία πρώτη συνάντηση με τους εν λόγω επιχειρηματίες. Η συνάντηση αυτή, όπου συμμετείχαν 15 επιχειρηματίες, πέραν του σκοπού της αναγνώρισης προβλημάτων, λειτούργησε και ως μέσο για τους συμμετέχοντες, να αντιληφθούν ότι πολλά από τα προβλήματα που έως τό-

11. "Diversification et reorganisation des activites productives liees a l' elevage dans les zones defavorisees" (1997 - 2000), FAIR3 (Contract No: FAIR3-CT96-1893).

12. Συγκεκριμένα, Συμμετοχική Διαδικασία Αποτίμησης - ΣΔΑ (βλ. ενδεικτικά, Chambers, 1997 και Ison και Ampi, 1992) και στη συνέχεια δειγματοληπτική στρωματωμένη έρευνα με ερωτηματολόγιο για την επαλήθευση των αποτελεσμάτων της ΣΔΑ.

13. Βλ. ενδεικτικά, Carley και Christie, 1994.

14. Αυτές αναφέρονται γενικά στα θέματα της αυτονομίας, της κοινωνικής μάθησης και της αειφορίας, βλ. ενδεικτικά Habermas, 1987, Grieco, 1990, Reid, 1995 και Lambropoulos, 1997.

τε θεωρούσαν ως ατομικά, στην πραγματικότητα είναι κοινά. Οι συμμετέχοντες παρακινήθηκαν να εκφράσουν ελεύθερα τις ιδέες τους για πιθανές λύσεις των προβλημάτων που εντοπίστηκαν¹⁵ και αναδύθηκε η ανάγκη για κοινή δράση. Τέλος, εκφράστηκαν από την ΑΝ.ΚΑ μερικές σκέψεις, ιδιαίτερα όσον αφορά στην επιβίωση των τοπικών κοινωνιών διαμέσου και της ανάδειξης τοπικών προϊόντων¹⁶. Συντάχθηκε κατάλογος των θεμάτων που συζητήθηκαν (προβλήματα και ενδεχόμενες λύσεις) και οι συμμετέχοντες συμφώνησαν για την αναγκαιότητα τουλάχιστον μίας ακόμη συζήτησης στο άμεσο μέλλον.

Στάδιο 3. Η Ιδέα του "Τοπικού Συμφώνου Ποιότητας"

Κεντρικό θέμα της δεύτερης συνάντησης αποτέλεσε η ποιότητα στις υπηρεσίες τουρισμού^{17, 18}. Στη συγκέντρωση αυτή¹⁹ η ΑΝ.ΚΑ εισήγαγε την ιδέα του "Συμφώνου Ποιότητας". Σε γενικές γραμμές η ιδέα υποδηλώνει.: α) τη δέσμευση των ενδιαφερόμενων επιχειρηματιών σε ένα σχήμα βασισμένο στην κοινή κατανόηση του "πού πρέπει να πάμε" (όραμα) και β) τη συγκρότηση κανόνων οι οποίοι θα προσδιορίσουν την έννοια της ποιότητας σε συμφωνία με το εν λόγω όραμα. Η ιδέα μίας τέτοιας σύμβασης χαιρετήθηκε από τους περίπου 50 συμμετέχοντες και δόθηκε στη δημοσιότητα διαμέσου του τοπικού τύπου.

Στάδιο 4. Η διευκόλυνση της ανάδυσης της Ομάδας και του Συμφώνου

Οι συναντήσεις συνεχίστηκαν με σκοπό τη λεπτομερή συζήτηση της ιδέας της Ποιότητας. Τα κύρια θέματα των συζητήσεων αυτών ήταν: α) η νομική υπόσταση ενός τέτοιου σχήματος και β) το περιεχόμενο/σκοπός του Συμφώνου. Η ΑΝ.ΚΑ με σειρά διαβουλεύσεων με τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες και τις τοπικές αρχές κατάρτισε μία αντιπροσωπευτική λίστα ιδεών για τα υπό συζήτηση θέματα. Παράλληλα, ανέλαβε την ευθύνη για: α) την καταγραφή των θεμάτων των συζητήσεων και των συμπερασμάτων σε σχέση με το Σύμφωνο Ποιότητας, β) τη διερεύνηση εναλλακτικών νομικών σχημάτων με σκοπό τη συγκρότηση της ομάδας, ενώ ταυτόχρονα γ) άρχισε η διερεύνηση της δυνατότητας κατάθεσης προτάσεων για οικονομική ενίσχυση της ομάδας διαμέσου του τοπικού προγράμματος LEADER II.

15. Στη συνάντηση αυτή ο ρόλος των μελών της ερευνητικής ομάδας της ΑΝ.ΚΑ ήταν αφενός να προκαλέσουν και να διευκολύνουν τη συζήτηση και αφετέρου να κατανοήσουν τις πρακτικές και προοπτικές των συμμετεχόντων.

16. Προϊόντων είτε νωπών, όπως κρέας, γάλα, λαχανικά και φρούτα, είτε μεταποιημένων, όπως τυριά, γλυκά, παραδοσιακά φαγητά, χειροτεχνήματα κλπ.

17. Αυτή η προσέγγιση αναδύθηκε ως αποτέλεσμα της πρώτης συνάντησης και συζητήσεων που ακολούθησαν αυτή την συνάντηση καθώς και της προβληματικής που αναπτυσσόταν στην Αναπτυξιακή Εταιρεία.

18. Η λέξη ποιότητα στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο εισήχθη ως συμβολική έννοια, ότι δηλ. για την βιωσιμότητα της περιοχής πρέπει να ακολουθηθούν πρότυπα υψηλότερα των εθνικών προτύπων όπως έχουν καθορισθεί από τον ΕΟΤ. Αυτό θεωρήθηκε αναγκαίο, αφού για τον ΕΟΤ το πρόβλημα ήταν η κατηγοριοποίηση των τουριστικών επιχειρήσεων σύμφωνα με τις προσφερόμενες υπηρεσίες, ενώ για την περιοχή ήταν η αειφορία ολόκληρου του φυσικού και κοινωνικο-οικονομικού συστήματος.

19. Η συνάντηση οργανώθηκε από κοινού από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και την ΑΝ.ΚΑ και συμμετείχαν εκπρόσωποι του ΕΟΤ, τουριστικοί πράκτορες, επαγγελματίες που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό καθώς επίσης και εκπρόσωποι των ΟΤΑ και κάτοικοι της περιοχής.

Το Τοπικό Σύμφωνο Τουρισμού στη Λίμνη Πλαστήρα

Το σύμφωνο στοχεύει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής και γενικότερα του Νομού, διαμέσου της προστασίας και ενίσχυσης του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος και της αναβάθμισης των υπηρεσιών τουρισμού. Σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο οι σκοποί της σύμβασης αφορούν στη διατήρηση της τοπικής αισθητικής και των καταναλωτικών²⁰ προτύπων, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, την παροχή πληροφοριών στους τουρίστες, την προστασία των τουριστών και επιχειρηματιών από πρακτικές κερδοσκοπίας και αθέμιτου ανταγωνισμού, καθώς επίσης την εκπαίδευση και κατάρτιση των απασχολούμενων στον τουρισμό, όποτε αυτό κριθεί απαραίτητο.

Μετά από 3 συναντήσεις, 16 συμμετέχοντες σχημάτισαν την πρώτη ομάδα και εξέλεξαν προσωρινό προεδρείο για να αναλάβει παραπέρα δραστηριότητες²¹, όπως η ολοκλήρωση του περιεχομένου του συμφώνου (Κουτί 1) και η εξασφάλιση της στήριξης των ΟΤΑ στην πραγματοποίηση συγκεκριμένων δράσεων²².

Στάδιο 5. Η αυτόνομη λειτουργία του Συμφώνου και της Ομάδας

Το επόμενο βήμα αφορούσε στην υποβολή, από την ομάδα, πρότασης στα πλαίσια του προγράμματος LEADER II του Νομού. Οι συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν από την ίδια την ομάδα αφορούσαν στη συνεργασία τόσο μεταξύ των μελών της ομάδας όσο και με άλλες ομοειδείς ομάδες²³, καθώς επίσης και την εξάπλωση της ιδέας του "Συμφώνου Ποιότητας" στο Ν. Καρδίτσας και την οργάνωση παρουσίασης της ομάδας και του Συμφώνου. Τέλος, πραγματοποιήθηκε η πρώτη γενική συνέλευση της ομάδας με την εγγραφή νέων μελών σε αυτήν αυξάνοντας έτσι τα μέλη της σε 23.

Από τούδε και στο εξής, ο ρόλος της ΑΝ.ΚΑ μπορεί να χαρακτηριστεί διαμεσολαβητικός, από τη μια, για τον εντοπισμό "ειδικών", ώστε να παρασχεθούν στην ομάδα οι απαραίτητες συμβουλές κατά την περαιτέρω εξειδίκευση, σχεδιασμό και εφαρμογή των σκοπών του Συμφώνου και, από την άλλη, για την οικοδόμηση δικτύου με άλλους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες αρχικά στα πλαίσια του ίδιου του Νομού και αργότερα στην ευρύτερη περιοχή της Πίνδου²⁴.

20. Ειδικού ενδιαφέροντος είναι η ένταξη στους ειδικούς σκοπούς, του στοιχείου της διατήρησης της γαστρονομικής κληρονομιάς της περιοχής εννοώντας τη χρησιμοποίηση των τοπικών προϊόντων και συνταγών. Αυτό στη συνέχεια αναμένεται να δημιουργήσει παρόμοιες συλλογικές δράσεις από την πλευρά των τοπικών παραγωγών με την ΑΝΚΑ ξανά στο ρόλο του εμπνευστή.

21. Η ΑΝΚΑ δεν πήρε μέρος ούτε στην τελική επιλογή των σκοπών ούτε στην εκλογή του προεδρείου. Ο ρόλος της περιορίζεται να υποβοηθήσει την ομάδα, στο βαθμό που αυτή το κρίνει απαραίτητο.

22. Τέτοιες εργασίες κυρίως αφορούν στη διαφήμιση και προώθηση των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στο σχήμα.

23. Με παρεμφερή τρόπο δημιουργήθηκε στο Ν. Καρδίτσας μία ομάδα χειροτεχνών περιλαμβάνοντας και χειροτέχνες από την περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα.

24. Ήδη και στη βάση της λειτουργίας του Κέντρου Στρατηγικού Σχεδιασμού "Πίνδος" η πρακτική των τοπικών συμφώνων ποιότητας στον τουρισμό εφαρμόζεται σε όλες τις περιοχές της οροσειράς της Πίνδου, ενώ τεράστιο είναι το ενδιαφέρον πολλών περιοχών ανά την Ελλάδα για την εν λόγω πρακτική.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σε τοπικό επίπεδο, το ερώτημα "ποιος είναι ο προσφνέστερος τρόπος για να περιληφθεί στη στρατηγική αγροτικής ανάπτυξης και η επιχειρηματική προοπτική της επιλεκτικής αγοράς" εξαρτάται από το μέγεθος της οικονομίας, την κοινωνική συνοχή και τις δυνατότητες εναλλακτικής χρήσης των διαθέσιμων πόρων.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η προσέγγιση της ανταγωνιστικότητας στην προσπάθεια παραγωγής ενός προϊόντος ποιότητας ή της προσφοράς ποιοτικών υπηρεσιών παραπέμπει σε μία αντιδιαστολή της κλασικής έννοιας της αποδοτικότητας προς αυτή της αποτελεσματικότητας²⁵ (D. Batjolle, J.M. Chappuis and B. Sylvander, 1998). Η έννοια της αποτελεσματικότητας αποκτά σταδιακά επικαιρότητα στα πλαίσια των "ποιοτικών στρατηγικών για την ανάπτυξη" που αφορούν σε ευέλικτα σχήματα επιλεκτων αγορών μικρής κλίμακας (νησίδων αγοράς), ιδιαίτερα δε στον αγροτικό χώρο όπου ένα σύνολο παραγόντων (φορέων) μικρής και μεσαίας κλίμακας εμπλέκονται στο όλο δίκτυο παραγωγής-μεταποίησης-τυποποίησης-εμπορίας-κατανάλωσης.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, και σε συνδυασμό με το εκάστοτε περιβάλλον, ορισμένοι από τους κρίκους του παραπάνω δικτύου αποκτούν κρίσιμο χαρακτήρα, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα μια πλειάδα αντικειμενικών στόχων, όχι κατ' ανάγκη ταυτόσημων μεταξύ τους, που πρέπει να εξυπηρετηθούν χωρίς τελικά να ανάγονται στο μοναδικό στόχο της μεγιστοποίησης κέρδους. Κατ' αυτό τον τρόπο νομιμοποιείται περισσότερο η εκτίμηση της απόδοσης των επιχειρήσεων αναφορικά με τους ποικίλους στόχους, συνδυάζοντας τόσο την έννοια της "αποτελεσματικότητας" όσο και αυτή της "αποδοτικότητας"²⁶. Μέσα δηλαδή από μία συνεχή διαδικασία εκλογίκευσης (Simon, 1976), επιβάλλεται ο συνδυασμός της ικανότητας διαμόρφωσης, μέσα από συναινετικές διαδικασίες, κρίσιμων στόχων μεταξύ των μελών ενός δικτύου, με την ικανότητα αποδοτικής διαχείρισης των διαθέσιμων πόρων τους.

25. Η έννοια της αποδοτικότητας έχει, σύμφωνα με την κλασική οικονομική προσέγγιση, κατά το παρελθόν εστιαστεί στη σχέση κόστους-ωφελειών (μεγιστοποίηση του κέρδους) στα πλαίσια των σχετικών εννοιών "επιχείρηση" και "εκμετάλλευση".

26. Ως αποτελεσματικότητα νοείται το κατά πόσο οι επιλεγέντες στόχοι είναι πρωταρχικής και κρίσιμης σημασίας για το όλο εγχείρημα, ενώ ως αποδοτικότητα η επίτευξη των στόχων με τη μέγιστη δυνατή εξοικονόμηση απαιτούμενων μέσων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barjolle D., J.M. Chappris and B. Sylvander (1998): From Individual Competitiveness to Collective Effectiveness: a study on cheese with Protected Designations of Origin, *EAAE, ISHS*.
- Carabatsou-Pachaki C., (1994): *The Quality Strategy: A viable alternative for Small Mediterranean Agriculture*, No 33, Center of Planning and Economic Research, Athens.
- Carley M. και I Christie, (1994): *Managing Sustainable Development*, Earthscan Publ. Ltd, London.
- Chambers R. (1997): Paradigm Shifts and the Practice of Participatory Research and Development, στο *Power and Participatory Development*, Ed.: N. Nelson and S. Wright, Intermediate Technology Publ., London: 30-42.
- Grieco M. (1990): Development in the developed world: revealing the hidden agenda, στο *Rural development: problems and practices*, Ed: H. Buller και S. Wright, Avebury, Aldershot: 27-40.
- Habermas J. (1987): *The philosophical discourse of modernity*, Polity Press, Cambridge.
- Harvey D. (1989): *The Condition of Postmodernity*, Oxford, Basil Blackwell.
- Ison R. και P.R. Ampt (1992): Rapid Rural Appraisal: A participatory problem formulation method relevant to Australian agriculture, *Agricultural Systems*, 38: 363-386.
- Καραμπάτσου-Παχάκη Κ. (1996): *Θέματα Γεωργικής Αγροτικής και Τοπικής Ανάπτυξης*, Εκδ. ΚΕΠΕ, Έκθεση 23, Αθήνα.
- Lambropoulos V. (1997): Justice and good Governance, *Thesis Eleven*, 49: 130.
- OECD (1995): *Niche Markets as a Rural Development Strategy*, OECD Publications, Paris.
- OECD (1995): *Niche Markets and Rural Development: Workshop Proceedings and Policy Recommendations*, OECD Publications.
- Παπαδόπουλος Α. (1999): *Τα Αδιαφανή Όρια της Παγκοσμιοποίησης: Επανεκτιμώντας τη σχέση της παγκοσμιοποίησης με την τοπική ανάπτυξη και την οικογενειακή γεωργία*, Εκδόσεις ΕΚΚΕ, Κείμενο Εργασίας 1999/5, Αθήνα.
- Porter M. E. (1985): *Competitive Advantage*, The Free Press.
- Reid D. (1995): *Sustain. Development: An introductory guide*, Earthscan, London.

- Salais R., Storper M (1992): The four 'worlds' of contemporary industry, *Cambridge Journal of Economics*, 16, 169-193.
- Simon H.A. (1978): From Substantive to procedural Rationality, *Method and Appraisal in Economics*, Ed: S. Latsis, Cambridge University Press.
- Storper M. (1998): Conventions and the genesis of institutions, *Seminario Innernational, Instituicoes e Desenvolvimento Economico: A Reforma do Estado*, Rio de Janeiro (12-14 November 1997).
- Vallerand F. (1998): Τρόποι Οργάνωσης των Δικτύων Πρόβειου Γάλακτος στην Ευρώπη: *Αναπτυξιακό Συνέδριο Προβατοτροφίας Βορείου Αιγαίου*, ΕΘΙΑΓΕ, 112-124.
- Wilkinson J. (1997): A new paradigm for economic analysis? *Economy and Society*, 26, 305-339.